

Saamelaiskäräjälain uudistus

Esityksen valmistelu

- Toimikunnassa oli edustettuina hallituspuolueiden ja saamelaiskäräjien edustajat
- Saamelaiskäräjät edustaa lain mukaan saamelaisia. Saamelaiskäräjät edustaa kaikkia saamelaisia: pohjois-, inarin- ja kolttasaamelaisia.

Toimikunnan käytettävissä ollut materiaali:

Viime hallituskaudella työskennellyn ns. Hallbergin toimikunnan järjestämät laajat kuulemiset sekä lausunnot toimikunnan mietinnöstä (<https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM077:00/2017>)

Esivalmistelevan työryhmän suulliset kuulemiset (1.1-31.3.2020):

- kieliryhmät ja Saamelaisneuvosto kattojärjestönä, yksilövalittajat, vaalimenettelystä. Lisäksi kirjalliset lausunnot.

Ns. Timosen toimikunta (1.12.2020-15.5.2021)

- Kaksi suullista kuulemistä: yksilövalittajat sekä eräitä ministeriöitä yhteistoiminta- ja neuvotteluelvoitteesta
- Kirjallinen kuuleminen: kieliryhmät ja keskusjärjestöt

- YK:n alkuperäiskansamekanismi EMRIP:n maavierailu/suositukset

Lausuntokierros 21.5.2021 - 6.8.2021, lausuntoyhteenvedo

Oikeuskanslerin ennakkotarkastus kesällä 2022, katso

https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/374663f3-4b21-4774-8fd3-818af2878155/5eddb3cf-c231-45ab-b3c9-2cd1b4e9319c/MUISTIO_20221108105158.pdf

Ns. Timosen toimikunnan mietintö

- julkaistiin 11.5.2021; sisältää eriävän mielipiteen (Juha Joona).
- Toimikunnan työn perustana mm. perus- ja ihmisoikeudet.
- Tavoitteena turvata
 - saamelaisten itsemääräämisoikeuden toteutuminen
 - ja parantaa saamelaisten kieltä ja kulttuuria koskevan itsehallinnon ja saamelaiskäräjien toimintaedellytyksiä.
- Kiireellisintä korjata nykytilanne lain 3 §:n osalta,
 - koska YK:n ihmisoikeuskomitea on todennut Suomen loukkaavan KP-sopimuksen velvoitteita
 - ja YK:n rotusyrjintäsopimusta valvova komitea (CERD) on tuoreessa ratkaisussaan todennut Suomen loukanneen CERD-sopimusta.

Toimikunnan keskeiset ehdotukset

- Saamelaiskäräjälain 3 §:n vaaliluetteloon merkitsemisen edellytysten uudistaminen ja vaaliluettelon kokoaminen uudelleen
- Uuden itsenäisen ja riippumattoman muutoksenhakulautakunnan perustaminen vaaliluetteloja koskevia asioita varten
- Vaalien kehittäminen
- Viranomaisten neuvotteluvuorotteiden vahvistaminen ja uusi säännös saamelaisten oikeuksien huomioimisesta viranomaisten toiminnassa
- Muita saamelaiskäräjien toimintaedellytyksiä parantavia ehdotuksia

Ehdotetut muutokset lain 3 §:ään

- Vaaliluetteloon ottamisen kriteerejä laajennettaisiin ulottamalla lain niin sanottu kielikriteeri yhtä sukupolvea kauemmas menneisyyteen
- Pykälästä poistettaisiin niin sanottu lappalaiskriteeri. Käytännön vaikutus rajallinen: KHO:n oikeuskäytännön muutos. Rekistereissä olevat henkilöt eivät muodosta mitään etnistä tai muuta yhtenäistä ryhmää, vaan kyse on elinkeinoa kuvaavista rekistereistä.
- Jatkossa kysymys olisi nimenomaan henkilön merkitsemisestä saamelaiskäräjien vaaliluetteloon, eli vain oikeudesta äänestää ja oikeudesta asettua ehdolle saamelaiskäräjien vaaleissa. Ei vaikutuksia muihin oikeuksiin, kuten kalastukseen. Saamelaisuutta ei määriteltäisi (vrt. PeVM 12/2014 vp)

Nykyinen SaKäL 3 §

3 § Saamelainen

- Saamelaisella tarkoitetaan tässä laissa henkilöä, joka pitää itseään saamelaisena, edellyttäen:
 - 1) että hän itse tai ainakin yksi hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään; tai
 - 2) että hän on sellaisen henkilön jälkeläinen, joka on merkitty tunturi-, metsä- tai kalastajalappalaiseksi maa-, veronkanto- tai henkikirjassa; taikka
 - 3) että ainakin yksi hänen vanhemmistaan on merkitty tai olisi voitu merkitä äänioikeutetuksi saamelaisvaltuuskunnan tai saamelaiskäräjien vaaleissa.

Ehdotus

3 § Oikeus tulla merkityksi vaaliluetteloon

Oikeus tulla merkityksi vaaliluetteloon on henkilöllä, joka pitää itseään saamelaisena, edellyttäen että:

- 1) henkilö itse tai ainakin yksi hänen vanhemmistaan, isovanhemmistaan tai isoisovanhemmistaan on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään; tai
- 2) ainakin yksi hänen vanhemmistaan on merkitty tai on ollut merkittynä äänioikeutetuksi 1. tammikuuta 2027 tai sen jälkeen järjestetyissä saamelaiskäräjien vaaleissa.

Vaaliluetteloon merkitsemisen edellytyksenä on myös, että tässä laissa säädetyt ikää, kansalaisuutta ja väestökirjanpitoa koskevat äänioikeuden muut vaatimukset täyttyvät.

Vertailun vuoksi: Ruotsi ja Norja

Sekä Ruotsissa että Norjassa on kielikriteeri – Ruotsissa isovanhempiin ja Norjassa isoisovanhempiin ulottuen. Ns. lappalaiskriteeriä vastaavaa ei ole kummassakaan.

RUOTSI:

Saamelaisella tarkoitetaan henkilöä, joka pitää itseään saamelaisena ja

- 1) osoittaa todennäköiseksi sen, että hänellä on tai on ollut saame kotikielenä,
- 2) osoittaa todennäköiseksi että jollakulla hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan on tai on ollut saame kotikielenä, tai
- 3) jolla on vanhempi joka on tai on ollut saamelaiskäräjien vaaliluettelossa.

NORJA:

Kaikki, jotka antavat ilmoituksen siitä, että he kokevat itsensä saamelaiseksi ja joilla

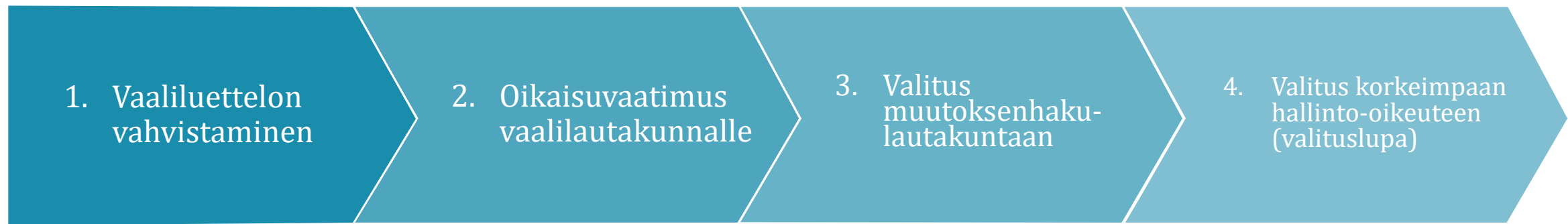
- a) on saame kotikielenä ("samisk som hjemmespråk"), tai
- b) on tai on ollut vanhempi, isovanhempi tai isoisovanhempi, jolla on kotikielenä saame, tai
- c) on sellaisen henkilön lapsi, joka on tai on ollut merkitty vaaliluetteloon, voi vaatia itsensä merkittäväksi vaaliluetteloon.

Vaaliluettelon laatiminen

- Vaaliluettelo laadittaisiin uusittujen vaaliluettelon merkitsemisen kriteereiden pohjalta. Tavoitteena estää oikeudenloukkauksia jatkossa.
- Myös muissa vaaleissa äänioikeusrekisteri perustetaan uudestaan jokaista vaalia varten tuolloin vallitsevien olosuhteiden perusteella.
- Edellisissä vaaleissa vaaliluettelon merkitty henkilö otettaisiin vaaliluettelon ilman hakemusta, mikäli hän täyttää uudistetun lain mukaiset vaaliluettelon merkitsemisen edellytykset
- Karkean arvion mukaan n. 100-200 henkilöä on merkitty vaaliluettelon kokonaan tai osittain lappalaiskriteerin pohjalta tai tällaisen henkilön jälkeläisenä. Tietoa ei ole siitä, kuinka moni näistä henkilöistä täyttäisi laajennetun kielikriteerin. Kielikriteeri on aina ollut pääkriteeri.
- Vaaliluettelon olisi lisäksi aiempaan tapaan otettava hakemuksesta äänioikeutettu henkilö, määräaika hakemuksille vaalivuotta edeltävän syyskuun loppuun mennessä
- Vaalilautakunnan kokoonpanoa laajennettaisiin, huomioon kuntien lisäksi eri saamen kielten asiantuntemus
- Uusia vaalisäännöksiä ei enää ehditä soveltaa vuoden 2023 SaKä vaaleihin.

Uusi muutoksenhakulautakunta

- Itsenäinen ja riippumaton muutoksenhakulautakunta toimisi ensimmäisenä muutoksenhakuasteena vaaliluetteloja koskevissa asioissa
- Vrt. nykytilanteeseen, jossa poliittinen elin, saamelaiskäräjien hallitus, käsittelee oikaisuvaatimukset.
- Valtioneuvosto asettaisi saamelaiskäräjien ehdotuksesta
- Lautakunnan päätöksistä haettaisiin muutosta korkeimmalta hallinto-oikeudelta, jos siihen myönnetään valituslupa



Viranomaisten neuvotteluvälvoitteen vahvistaminen

9 § Yhteistoiminta- ja neuvotteluvälvoite:

Viranomaiset ja muut julkisia hallintotehtäviä hoitavat neuvottelevat saamelaiskäräjien kanssa valmisteltaessa toimenpiteitä, joilla voi olla erityinen merkitys saamelaisille, pyrkimyksenä saavuttaa yksimielisyys tai saamelaiskäräjien suostumus

9 a § Saamelaisten oikeuksien huomioiminen:

Edistäminen, kielteisten vaikutusten vähentäminen, vaikutusten arviointi, viranomaisten toimenpiteitä koskeva saamelaiskulttuurin heikentämiskielto

9 b § Menettely yhteistoiminnassa ja neuvotteluissa:

Asian käsittelystä ilmoittaminen, oikeus kirjalliseen selvitykseen asiasta, neuvotteluiden käyminen vilpittömässä mielessä ja oikea-aikaisesti, pöytäkirjan laatiminen

9 § kokonaisuus

- Vaikutus saamelaisten kotiseutualueen kuntiin rajallinen. Neuvottelovelvoite koskee jo nykyään maankäyttöä kotiseutualueella ja nykyistä 9 §:ää tulee tulkita ihmisoikeusmyönteisesti (FPIC-periaate).
- 9 § ei anna saamelaiskäräjille veto-oikeutta.
- Lista on jo nykyään avoin.
- Kyse on prosessuaalisesta velvoitteesta, ei vaikutuksia viranomaisten toimivaltasäännöksiin tai muutoksenhakumahdollisuuksiin.
- 9 a §: kyse ei ole uusista saamelaisten oikeuksista, vaan viranomaisia jo nykyään sitovien perus- ja ihmisoikeuksien huomioimisesta käytännössä.
- Viranomaisten tulee huomioida myös muut perus- ja ihmisoikeudet ja suorittaa perusoikeuspunnintaa tarvittaessa. Ehdotettu säännös ei anna etusijaa saamelaisten perus- ja ihmisoikeuksille.
- Jos SaKä onnistuu neuvotteluissa edistämään tietyn elinkeinon harjoittamisedellytyksiä, siitä hyötyvät kaikki ko. elinkeinon harjoittajat – saamelaiset ja suomalaiset vaaliluettelomerkinnästä riippumatta.

Lopuksi

- Lain uudistusprosessi on jatkunut jo kolme hallituskautta, vaikka tarve uudistaa laki on kiistaton. Laki on vanhentunut, paikoin epäselvä ja avoin ristiriitoja aiheuttaneille tulkinnoille. Useita todettuja ihmisoikeusloukkauksia.
- Asian valmistelun aloittaminen yhä uudestaan on ongelmallista myös saamelaiskäräjien resurssien kannalta, esim. ilmastonmuutos ja kielten tilanne vaatisi saamelaiskäräjien huomiota.
- Auki oleva tilanne aiheuttaa repivää keskustelua, tilanne kärjistyy. Saamelaisnuorten edustajat kokevat tilanteen traumatisoivana ja vihapuhe on lisääntynyt.
- Nykytilanne vaikuttaa myös Suomen kansainväliseen maineeseen ihmisoikeuksia kunnioittavana maana.

KIITOS!

Nv Yrsa Nyman

Yrsa.Nyman@gov.fi

OIKEUSMINISTERIÖ

www.oikeusministerio.fi

Twitter: twitter.com/oikeusmin @oikeusmin

Käyntiosoite: Eteläesplanadi 10, Helsinki

Postiosoite: PL 25, 00023 Valtioneuvosto

Vaihde: 029 516 001



VUOIGATVUODAMINISTERIJA
RIEHTIMINISTERIÖ
VUÖIGGÂDVUÖTTMINISTERIA



OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET